

Фольклорно-пісенні традиції у мовно-поетичній картині світу П.Тичини

Мовотворчість П.Тичини становить самобутнє явище в українському лінгвопоетичному просторі.

Дослідження мовно-поетичних засобів образності П.Тичини представлено у окремих розвідках С.Єрмоленко, Т.Беценко, Л.Михно та ін. Нез'ясованим повною мірою залишається питання про вплив народнопісенних джерел на формування ідіостилю П.Тичини.

Мета дослідження полягає у описі народнопоетичних засобів, що в цілому вказують на зв'язок мовотворчості митця з національними фольклорно-пісенними джерелами і засвідчують національно-мовні витоки художньо-образного мовомислення П.Тичини.

Об'єктом дослідження обрана рання мовно-поетична творчість П.Тичини. Предметом дослідження виступають фольклорні елементи, уживані в ідіолекті П.Тичини.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- з'ясування поняття “фольклоризм”;
- аналіз словотвірних елементів, що виступають ознаками фольклорного стилю і засвідчують народнопісенне джерело формування мовно-поетичної картини світу П.Тичини;
- опис лексичних одиниць фольклорного походження, актуалізованих у поезіях митця.

Фольклоризми – “стилістичні одиниці, що мають виразне фольклорне походження” [2, с. 452] розглядаємо як первинний, національно позначений тип, еталон національного світобачення, світовідчуття і світорозуміння, що зафіксований у слові – зокрема у народнопоетичному: “Фольклоризми виникають як особлива функція загальноповиваного народнорозмовного слова, естетично осмисленого, майстерно обробленого, відшліфованого, розрахованого на емоційний вплив, на виникнення абстрактних асоціацій у слухача” [2, с. 20]. До фольклоризмів належать і лексичні одиниці, серед них фонетичні, словотвірні варіанти, і синтаксичні одиниці (словосполучення), і цілі композиційні побудови, що відтворюють колорит фольклорного тексту, стилізують певний фольклорний жанр.

Народнопісенність мови П.Тичини є визначальною рисою ідіостилю митця і виявляється як у зовнішніх ознаках мовної майстерності поета – у характерних словосполученнях, фразеологізмах, типових народнопісенних епітетах, порівняннях (тобто у використанні мовних формул, властивих фольклорному стилю), так і у внутрішній семантичній організації його мови.

Традиційно найменшими фольклорними елементами вважаються словотвірні ресурси. Однією з характерних рис словотвору українських народних пісень є тяжіння до вживання слів із зменшено-пестливими суфіксами. Найпоширенішими виступають іменникові форми, марковані народнопоетичними суфіксами *-оньк, -еньк, -иц*. У поезії П.Тичини зафіксовані непоодинокі випадки функціонування названих одиниць: *дівчинонька* [5, т. I, с. 100], *родинонька* [5, т. I, с. 40], *сторононька* [5, т. I, с. 39], *зоряниці* [5, т. I, с. 42].

П.Тичина вдається до використання таких специфічних словотвірних афіксів, властивих дієслівним основам, які характерні лише для думового епосу: це, зокрема, префікс *іс-, із-: ісходити* [5, т. I, с. 80.], *іздалеку* [5, т. I, с. 39.], *іскликати* [5, т. I, с. 79.], *ізметнути* [5, т. I, с. 195.], *зачувати* [5, т. I, с. 81]. Порівняно із подібним слововживанням у думках: на своє здоров'я козацьке-молодецьке *ізмагав* [Усна народна творчість].

За зразком народнопоетичних моделей складних слів автор творить і власні, з-поміж яких особливо тяжіють до фольклорних дієслівні утворення: *ходять-світять зорі* [5, т. I, с. 42], *милуюся-дивуюся* [5, т. I, с. 39], *співаючи-кохаючи* [5, т. I, с. 39], *горить-тремтить* [5, т. I, с. 39], *поторохає-пограє* [5, т. I, с. 81], а також іменники: *цвіт-первоцвіт* [5, т. I, с. 43], *квіти-ласкавці* [5, т. I, с. 43], *ниви-приливи* [5, т. I, с. 30], *весна-провесна* [5, т. I, с. 79], прислівники: *ясно-соколово* [5, т. I, с. 43].

Наявність певних словотвірних афіксів – не єдиний показник народнопоетичності стилю П.Тичини. У мовній картині світу письменника є безліч різнорівневих одиниць, які вказують на фольклорне джерело його мистецької діяльності. Це, зокрема специфічні складні слова – ознака народнопоетичності стилю. Пор., наприклад, з думовим слововживанням: *Ей, то став словами промовляти, / Сльозами проливати, / Вовків сіроманців братами називати* [Усна народна творчість], *А козак сидить у корчмі та мед-вино кружає* [Усна народна творчість], *То вдова ті слова зачуває, / Все плаче-ридає* [Усна народна творчість].

До лексичних засобів українського фольклору, що знайшли використання у індивідуально-авторському словнику П.Тичини, належать так звані “слова-обранці”, “слова-носії глибоко інтимних дум і сподівань народних”, “які вийшли з глибин народної душі” [1, с. 13]. Це – естетично та стилістично марковані одиниці, що міцно вросли в культурно-національний контекст. Їх прийнято називати народнопоетичними, тобто виділяти в окрему лексико-стилістичну категорію [6, с. 212]. В українському фольклорі, а відповідно і в П.Тичини, – це:

а) назви людей за спорідненістю: *мати* [5, т. I, с. 268], *сестри* [5, т. I, с. 280], *матуся* [5, т. I, с. 78], *брати* [5, т. I, с. 79], *браття* [5, т. I, с. 280];

б) деякі назви людей за віковими і статевими ознаками та за соціальним станом: *дитина* [5, т. I, с. 268, 271], *дівча* [5, т. I, с. 290], *хлопець* [5, т. I, с. 291];

в) назви частин тіла людини: *серце* [5, т. I, с. 38, 42, 70, 78, 96];

г) назви характерних для українського етнічного обширу птахів і тварин: *ластівка* [5, т. I, с.39], *голубка* [5, т. I, с. 41], *жайворон* [5, т. I, с. 40], *ворон* [5, т. I, с. 54], *сич* [5, т. I, с. 51], *орел* [5, т. I, с. 67], *соловей* [5, т. I, с. 78];

г) назви характерних для українського етнічного простору ботанічних реалій: *тополя* [5, т. I, с. 53, 64, 272, 281], *верба* [5, т. I, с. 50, 52, 59], *жито* [5, т. I, с. 41, 67, 73, 74, 281], *осокір* [5, т. I, с. 285, 291];

д) назви окремих явищ природи: *сонце* [5, т. I, с. 38, 78, 74, 75, 90], *місяць* [5, т. I, с. 78, 278], *зірка* [5, т. I, с. 51], *зоря* [5, т. I, с. 78, 53, 63, 94, 103], *вітер* [5, т. I, с. 38, 74, 89, 96];

е) назви найтипівіших для української природної зони топооб’єктів (просторових реалій): *степ* [5, т. I, с. 74, 282, 289], *поле* [5, т. I, с. 53, 66, 70, 71, 72, 73, 75, 281, 283, 296], *нива* [5, т. I, с. 39, 40], *гори* [5, т. I, с. 79, 282], *луз* [5, т. I, с. 51], *гай* [5, т. I, с. 39, 75, 278], *могила* [5, т. I, с. 53, 72, 274, 282], *шлях* [5, т. I, с. 79, 69, 290], *море* [5, т. I, с. 79], *гірка* [5, т. I, с. 39, 47], *дїброва* [5, т. I, с. 274], *долина* [т. I, с. 52, 66, 90];

е) назви абстрактних понять: *воля* [5, т. I, с. 66, 90 та ін.], *доля* [5, т. I, с. 60, 66, 274 та ін.], *щастя* [5, т. I, с. 40, 289], *кохання* [5, т. I, с. 45];

ж) назви ознак і якостей: *ясний* [5, т. I, с. 38, 291], *рідний* [5, т. I, с. 291], *широкий* [5, т. I, с. 284];

з) назви дій і станів: *любити* [5, т. I, с. 41, 46], *квітнути* [5, т. I, с. 43], *плакати* [5, т. I, с. 45], *співати* [5, т. I, с. 39], *линнути* [5, т. I, с. 49].

До естетично і стилістично маркованих, народнопоетичних слів зараховують і лексеми на позначення понять, які викликають негативні емоції [1, с. 213], до яких також тяжіє П. Тичина: *сльози* [5, т. I, с. 52, 69, 70, 282, 285], *хмара* [5, т. I, с. 38, 42, 47, 48, 75 та ін.], *смуток* [5, т. I, с. 38], *жалі* [5, т. I, с. 38], *сум* [5, т. I, с. 47, 51], *журба* [5, т. I, с. 50], *туга* [5, т. I, с. 51], *горе* [5, т. I, с. 280] та ін.

Помітним і показовим складником поетичного ідіолекту П. Тичини, що є прямою вказівкою на зв’язок з народнопоетичною творчістю, виявляється використання фольклорних фразеологізмів: *сира земля* [5, т. I, с. 120], *чисте поле* [5, т. I, с. 93, 194], *ясен місяць* [5, т. I, с. 92], *чорний ворон-птах* [5, т. I, с. 93], *бистрий кінч вороний* [5, т. I, с. 194], *висока могила* [5, т. I, с. 195], *дрібні діти* [5, т. I, с. 285], *буїний вітер* [5, т. I, с. 48], *ясний сокіл* [5, т. I, с. 291]. Пор., наприклад, з думами: *...щоб жовтий пісок на камені сходжав* [Усна народна творчість], *У чистому степу хорошенько поховайте* [Усна народна творчість], *У терни та в байраки зелені уїжджати* [Усна народна творчість], *Гірко плаче-ридає, / Дрібні сльози проливає* [Усна народна творчість].

У мовно-поетичній картині світу П.Тичини домінують такі художні образи-поняття, що особливо характерні для народної творчості (пор., наприклад, думовий епос, українські народні ліричні пісні), як *поле, степ, воля і неволя, доля, сльози, пісня, розмова, козацький, дорога, слава, чужина, Україна* та ін.

Народнопоетичні за походженням у поезії П.Тичини образи сокола, Дунаю, символічні дії *соколом линнути* [5, т. I, с. 194], *гостинця послати* [5, т. I, с. 194], *заплакала сльозами* [5, т. I, с. 70], *так собі подумав, так помислив* [5, т. I, с. 80], *сльози лити* [5, т. I, с. 291].

Характерною рисою поетичного мислення і ранньої мовотворчості П.Тичини є непоборне тяжіння не тільки до вживання окремих народнопоетичних елементів, а й прагнення моделювати віршові твори на зразок фольклорних сюжетів з використанням фольклорних мотивів, писати на теми, близькі до фольклорних – в цьому і виявляється повною мірою народність митця. Спостережено також, що П. Тичина навіть заголовки поетичним творам дає на лад фольклорних: “Дума про трьох братів” та ін.

На прикладі мовотворчості П.Тичини мали змогу переконатися в істинності думки, що потужної виразності “фольклорні елементи набувають тоді, коли вони зазнають індивідуально-авторської стилістичної обробки, коли вони не просто орнаментують іностильовий контекст, а становлять його образно-смыслову опору, глибинну ідейно-тематичну суть” [6, с. 217].

Розглянуте аж ніяк не вичерпує того обширу фольклорного слова, що його використовує П.Тичина у моделюванні мовної картини світу поетичних творів. Так, скажімо, перспективною ділянкою може бути дослідження синтаксичних елементів фольклорного походження в ідіостилі митця тощо.

Література

1. Ващенко В.С. Мова Тараса Шевченка. – Харків, 1963.
2. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови. – К., 1999.
3. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О. М. Стилістика української мови. – К.: Вища шк., 2003.
4. Словник української мови. – Т. I – XI. – К.: Наукова думка, 1970-1980 [СУМ].
5. Тичина П. Вибрані твори в 12-ти т. – Т. I. – К.: Наукова думка. 1983.
6. Чабаненко В. Стилістика експресивних засобів української мови – Запоріжжя, 2002.

Зеніна А.В.

Донецький національний університет

Науковий керівник – к. філол. н., доц. Ситар Г.В.

Лексико-семантичні групи банківських термінів-англіцизмів

Однією із структурних ланок лексики сучасної української мови є термінологія, яка відображає особливості наукової сфери діяльності людини. На попередніх етапах наших студій з’ясовано, що банківська термінологія англійського походження функціонує як невід’ємний складник національної термінології, зокрема загальноекономічної, і є адаптованим полем для протікання динамічних процесів, характерних для всіх лексичних прошарків [1; 2; 7; 11; 13]. Головну увагу приділено встановленню рівнів адаптації, а також дослідженню класифікаційних критеріїв банківських термінів-англіцизмів [5; 12]. На базі зібраного фактичного матеріалу нами був укладений словник тлумачного типу, що містить 170 словникових статей, в структурі яких більшість стрижневих слів має при собі словотвірний ряд, розміщений із урахуванням ступеня похідності (детальніше див. [4, с. 40-45]).

У пропонованому ж дослідженні ставимо за мету розподілити банківські терміни-англіцизми на лексико-семантичні групи (далі ЛСГ), встановивши компонентний склад лексичного значення таких одиниць. Концептуальним підґрунтям написання цього дослідження є наукові праці таких мовознавців: І.М.Кобозєвої, В.В.Левицького, М.В.Нікітіна, Л.А.Новикова, які дотримуються думки, що сигніфікат слова слід розуміти як ієрархічне поєднання залежних компонентів, об’єднаних навколо ядерного центру.

У ході дослідження ми послуговувалися методом компонентного аналізу, що покликаний “розчленувати значення з метою проникнення у його сутність” [3, с. 291]. Виходячи із цього положення семему кожного повнозначного слова можна розкласти на неоднорідні за характером, нелінійно розташовані семи, “мінімальні граничні складові частини елементарного значення” [10, с. 116], що утворюють два рівні. Це інваріантне семне ядро (постійні семи), до складу якого входить архісема, що слугує для відображення загального родового поняття. Видове значення відтворюється у диференційних семах (описових, відносних) [8, с. 873; 3, с. 296]. Одиниці другого рівня представлені змінними семами.

Специфіка лексичного складу української мови проявляється у функціонуванні лексико-семантичних парадигматичних відношень між словами, групами слів у разі спільності, протилежності їх значень, якщо вони протиставленні одне одному. Подібна системність у лексиці дозволяє говорити про існування семантичних полів, всередині яких слова за змістовою спільністю об’єднуються в лексико-семантичні групи, відображаючи поняттєво-предметну й функціональну подібність означуваних явищ.

Зібраний фактичний матеріал із банківських термінів-англіцизмів, а саме іменники у кількості 111 одиниць, ми розподілили на шість ЛСГ із подальшою диференціацією деяких з них на мікрогрупи:

- І. Суб’єкти банківського бізнесу: 1) фізичні особи (21): *хеджер, чекодавець, монетарист,*